

Лекція 5 КРАЇНИ АЗІЇ

План

1. Загальний огляд країн Східної Азії
2. Японія
3. Китай

1. Загальний огляд країн Східної Азії

Наступний об'єкт вашого дослідження — Азія, найбільший як за площею, так і за кількістю населення регіон світу. Народи Азії, їхні традиції, культура, філософія — це феномен, який у західному світогляді визначається знаковим поняттям «Схід». Саме в цьому регіоні з'явилися найдавніші цивілізації, з його глибин накочувалися на Європу хвилі міграцій, у ньому зародилися всі три світові релігії — християнство, іслам і буддизм.

Азія — вкрай неоднорідна та контрастна. Це стосується і природних умов, і особливостей населення, і господарського життя й рівня розвитку країн. Саме тому тут виділяють найбільше субрегіонів.

Склад регіону

* Західна Азія (або Південно-Західна Азія): країни Близького Сходу: Кіпр, Туреччина, Сирія, Ліван, Ізраїль, Йорданія, Ірак, Кувейт, Саудівська Аравія, Бахрейн, Катар, Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ), Оман, Ємен; країни Закавказзя: Азербайджан, Вірменія, Грузія.

* Південна Азія: Афганістан, Бангладеш, Бутан, Індія, Іран, Мальдіви, Непал, Пакистан, Шрі-Ланка.

* Південно-Східна Азія: Бруней, Східний Тимор, В'єтнам, Індонезія, Камбоджа, Лаос, Малайзія, М'янма, Сінгапур, Таїланд, Філіппіни.

* Східна Азія: Китай, Північна Корея, Південна Корея, Монголія, Японія.

* Центральна Азія: Казахстан, Киргизія, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан.

Особливості ЕГП

1) Приморське положення більшості держав, яке забезпечує вихід до морів Тихого, Індійського й Атлантичного океанів. Багато країн мають протяжну й досить порізану берегову лінію. Деякі країни мають острівне положення, є країни-архіпелаги. 2) Сусідське положення, що надає переваги у виборі близьких зовнішньополітичних та економічних партнерів. 3) Внутрішньоконтинентальне положення окремих країн, що ускладнює їх

зовнішньоекономічні зв'язки: наприклад, Афганістан, Киргизія, Непал, Бутан, Монголія, Лаос.

Політична карта

48 держав і територій (без урахування Росії), 47 країн є суверенними; Тайвань (Китайська республіка) — частково визнана держава (юридично являє собою одну з провінцій Китаю). Переважають республіки, монархій 13. Конституційні монархії: одна імперія (Японія), чотири королівства (Бутан, Таїланд, Камбоджа, Йорданія), два емірати (Кувейт та Бахрейн), один султанат (Малайзія). Абсолютні монархії: Катар, ОАЕ, Оман, Саудівська Аравія, Бруней (дві останні — абсолютні теократичні монархії). За адміністративно-територіальним устроєм більшість унітарні. Федеративні країни (6): Індія (25 штатів), Пакистан (4 провінції), М'янма (14 областей), Малайзія (13 штатів), ОАЕ (7 князівств), Непал (5 регіонів). Складна політико-географічна ситуація в багатьох регіонах і країнах: війна в Сирії (з 2011 р.), Афганістані (з 1978 р.), невизнана «Ісламська держава» (ІД), конфлікти між євреями Ізраїлю та арабами Палестини, між Індією та Пакистаном, Північною та Південною Кореєю, грецько-турецькі суперечки (Кіпр), сепаратистські рухи в Індонезії тощо.

Типи країн за рівнем економічного розвитку

Високорозвинені (3): Японія — країна «Великої Сімки», Ізраїль — переселенська країна, Кіпр — країна у складі ЄС; країни з перехідною економікою (9) — колишні республіки СРСР та Монголія; всі інші — країни що розвиваються. Серед них: нові індустріальні країни (НІК) — «азіатські тигри» (Південна Корея, Сінгапур, Тайвань, а також Малайзія, Таїланд, Індонезія, Філіппіни, Туреччина); нафтодобувні країни з високими прибутками — країни Перської затоки (Саудівська Аравія, ОАЕ, Кувейт та ін.) і Бруней; країни з порівняно зрілою структурою господарства — Індія, Пакистан, Іран, Йорданія, Шрі-Ланка та ін.; найменш розвинені країни — Афганістан, Бангладеш, Непал, Бутан, Ємен, М'янму, Камбоджу, Лаос та Східний Тимор. Китай ООН відносить до країн, що розвиваються. Економічні успіхи країни в останні десятиріччя дозволяють відносити Китай до підтипу нових індустріальних країн останньої хвилі.

Міжнародні організації

Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) (10): Бруней, В'єтнам, М'янма, Індонезія, Камбоджа, Лаос, Малайзія, Філіппіни, Сінгапур, Таїланд (1967 р). Ліга арабських держав (ЛАД) (22): держави Північної Африки й Західної Азії (Сирія, Ірак, Ємен, Йорданія, Ліван, Саудівська Аравія, Лівія, Кувейт, Бахрейн, Катар, Оман, ОАЕ).

2. Японія

Перша країна Азії, яка стане об'єктом вашого дослідження, це Японія. Її часто називають країною XXI століття. За кілька десятиліть Японія перетворилася на економічного гіганта, що зумів завоювати і втримувати першість у багатьох світових економічних рейтингах. Але Японія — це не тільки «економічне диво», це країна найдавнішої високорозвиненої цивілізації, традиції якої часто абсолютно незрозумілі європейцям. Англійка Еліза Скінмор у книзі «Дні рикші в Японії» написала: «Японія — загадка нашого століття, японці — це найнезбагненніший, найпарадоксальніший з народів. Разом з їх зовнішнім оточенням вони такі театральні і артистичні, що часом здаються нацією позерів; увесь їхній світ — ніби сцена, на якій вони грають». Відкрити завісу загадкового «японського дива», познайомитися з незвичними для нас традиціями ви матимемо змогу на сьогоднішньому занятті.

«Візитна картка»

Офіційна назва — Японська держава. Площа — 378 тис. км². Населення — 126,2 млн осіб (2018 р.). Столиця — Токіо. Економічно високорозвинена держава, країна «Великої Сімки». Парламентська монархія, унітарна держава (47 префектур).

ЕГП

Головні ознаки: острівна держава поблизу східного узбережжя Азії, 4000 островів (чотири великі — Хонсю, Хоккайдо, Кюсю і Сікоку); відділена Японським морем від Росії, Північної і Південної Кореї, Східнокитайським морем — від Китаю, зі сходу й південного сходу омиває Тихий океан; берегова лінія дуже порізана.

Природно-ресурсний потенціал

Переважають гори, рівнини (20 %), переважно поблизу берегів. Сучасний вулканізм, землетруси, цунамі. Клімат мусонний, на півночі (Хоккайдо, північ Хонсю) помірний, на іншій території — субтропічний, багато опадів (1000 до 2500 мм на рік). Річки численні, короткі, бурхливі й порожисті, мають великий гідропотенціал. Лісистість 68, 5 % (близько 1/3 — штучні насадження). Ґрунти підзолисті, бурі лісові, жовтоземи, червоноземи — родючість низька. Рілля 13 % площі. Біологічні ресурси океану. Багаті рекреаційні ресурси (20 об'єктів Спадщини ЮНЕСКО).

Населення

Природний приріст від'ємний — 2,1 ‰, старіння населення (28 % старші за 65 р.). Середня густина населення понад 330 осіб/км² (в сім разів більше середньо- світової!), на Тихоокеанському узбережжі понад 1000 осіб/км².

Японці — 98,5 %, корейці — 0,5 %, китайці — 0,4 %. Синтоїзм — 79,2 %, буддизм — 66,8 % (багато японців сповідують синтоїзм та буддизм одночасно), християни — 1,5 %. Урбанізація 93,5 %. *Найбільші міста*: Токіо (38 млн), Осака-Кобе (20,2 млн), Нагоя (9,4 млн), Китаюсю-Фукуока (5,5 млн), Сідзуока-Хамамацу (3,4 млн), Саппоро (2,6 млн). Робоча сила — 67,8 млн, структура зайнятості: сільське господарство — 2,9 %, промисловість — 26,2 %, сфера послуг — 70,9 %.

Висока якість трудових ресурсів. Один з головних критеріїв неухильного економічного зростання Японії «людський фактор» — особливі риси, що властиві японському народу: разюча працьовитість, сумлінність, високий рівень освіченості і професійної кваліфікації. Японців відрізняє сильна прив'язаність до своєї сім'ї, навчального закладу, місця роботи, батьківщини. «Господарський» патріотизм: японці працюють набагато більше, ніж жителі Європи або Америки; 30 % японців працюють понад 50 годин на тиждень, а 12 % — навіть більше, ніж 60 годин; в Японії найкоротші відпустки в світі — два тижні.

Особливості сучасного постіндустріального розвитку країни

Японія — високорозвинена постіндустріальна держава, одна з найбільш промислово розвинених та технологічно оснащених країн світу. Загальний ВВП (за ПКС) — 5,4 трлн \$ (2017) — 4-те місце в світі, ВВП на душу населення — 42,7 тис. \$ — 40 місце.

Структура ВВП: сільське господарство — 1,0 %, промисловість — 29,7 %, сфера послуг — 69,3 %. Японські ТНК, на відміну від американських та європейських, спеціалізуються переважно на виробництві промислової продукції, зокрема автомобілебудуванні та електроніці.

Основні чинники, які забезпечили Японії економічні успіхи:

- 1) ретельно зважена національна стратегія економічного розвитку;
- 2) широке запозичення науково-технічних досягнень інших розвинених країн;
- 3) порівняно низькі витрати на оборону;
- 4) інтенсивна праця японців.

Економічна модель Японії — «ієрархічний корпоративізм», ґрунтується на активній участі держави в економіці країни. Особлива форма організації економіки — об'єднання фірм у промислово-фінансові групи — кейрецу.

Головний промисловий, фінансовий та культурний центр — Токіо.

Домінуючі складники третинного сектору

Розвинені всі види діяльності характерні для постіндустріальних країн, 3-тє місце в світі за виробництвом послуг після Китаю та США. Потужна фінансово-банківська система. До переліку найбільших банків світу

входять *Mitsubishi UFJ Financial Group* (3-тє місце) *Japan Post Bank* (10 місце), *Sumitomo Mitsui Financial Group* (18 місце).

Наука та наукові дослідження: біотехнології, системи інформаційного забезпечення, нові види енергії і матеріалів, системні дослідження Землі, космосу та океану. Державна програма «Технополіс» (Цукуба, «Кремнієвий острів» Кюсю). Одна з найрозвиненіших у світі систем охорони здоров'я.

Ефективна транспортна система. Основні види внутрішнього транспорту — автомобільний та залізничний. «Сінкансен» — система швидкісних залізниць (довжина майже 3,4 тис. км, швидкість до 300 км/год). Найбільші морські порти світу: Нагоя, Тіба, Йокогама, Кобе, Токіо, Осака; аеропорт — «Ханеда» в Токіо.

Промисловість

За обсягами промислового виробництва — третє місце в світі після Китаю та США. Найбільше значення як у національному, так і у світовому господарстві мають машинобудування, чорна металургія, хімічна й нафтохімічна промисловість, електроенергетика. Понад половини обсягів промислової продукції забезпечує машинобудування.

Панівні позиції в світі за виробництвом автомобілів, верстатів, морських суден, електроніки, електротехніки, робототехніки. Найпотужніші автомобільні концерни — «Тойота», «Ніссан», «Хонда». 18 % світового виробництва всіх промислових роботів. Основні підприємства машинобудування розташовані в межах Тихоокеанського промислового поясу: у Токійському районі — автомобілебудування, складне верстатобудування, промислові роботи; в Осацькому — металомістке обладнання (близько центрів чорної металургії); в Нагойському районі — верстатобудування, виробництво устаткування для інших галузей промисловості.

Сільське господарство

Самозабезпеченість продуктами харчування — 64 %. Сільськогосподарські угіддя — 13 %. Переважають дрібні господарства. Застосування передових технологій. Провідне значення має рослинництво: рис (половина посівних площ, 4-те місце в світі), пшениця, ячмінь, овочі, фрукти, цукровий буряк. Розводять птахів, свиней, велику рогату худобу. Традиційно велике значення рибальства, аквакультури. У середньому один японець вживає близько 168 кг риби на рік.

Зовнішні економічні зв'язки

Експорт: транспортні засоби, метали, напівпровідники, автозапчастини, енергетичне обладнання, пластмаси. *Імпорт*: нафта, природний газ, вугілля, продукти харчування, одяг.

Найбільші партнери: США, Китай, Республіка Корея, Таїланд, Австралія. Україна та Японія мають різнобічні двосторонні зв'язки. Україна купує автомобілі, комп'ютери, телевізори, годинники, фотоапарати тощо; постачає в Японію руди металів, продукти харчування.

3. Китай

Головним імпортером японського капіталу та інвестицій є найближчий сусід Японії — Китай. Ця країна завжди вражала мандрівників-іноземців своєю самотутністю. Китай так само незбагнений, як знамениті загадкова слов'янська душа або англійська церемонність. Ви вже знаєте, що Китай посідає перше місце у світі за кількістю населення. Це потужний товаровиробник, чия продукція буквально заповнила наші ринки. Розвал світової соціалістичної системи примусив Китай взяти курс на корінне реформування економіки, що дозволило йому за короткий період вийти на перше місце у світі за розміром ВВП (за ПКС). Сьогодні на уроці ви дізнаєтеся про чинники, які сприяли народженню ще одного економічного гіганта у Східній Азії та у світі.

«Візитна картка»

Офіційна назва — Китайська Народна республіка. Площа — 9,6 млн км². Населення — 1 394, 6 млн осіб (2018 р.). Столиця — Пекін. За типологією ООН — країна, що розвивається (підтип — нова індустріальна країна). Соціалістична (комуністична) народна республіка, унітарна держава (23 провінції, 5 автономних районів, у міста прямого підпорядкування (Пекін, Тяньцзінь, Шанхай, Чунцін), 2 особливі адміністративні райони — Гонконг (з 1997 року) і Макао (з 1999 року)).

ЕГП

Головні ознаки: на сході Азії (близько 1/5 її площі); межує з 13 країнами (жодна з них не має високого рівня розвитку); значна частина суходільних кордонів проходить удалині від найрозвиненіших районів країни й незручна для прокладання наземних транспортних магістралей; Східний (приморський) Китай має широкий вихід до незамерзаючих морів Тихого океану — Жовтого, Східно-Китайського та Південно-Китайського; Західний (континентальний) Китай значною мірою ізольований від активного господарського життя.

Природно-ресурсний потенціал

У Східному Китаї розташовані найважливіші для землеробства рівнини — Велика Китайська та Сунляо, родючі ґрунти, основні площі орних земель. Клімат мусонний, густа мережа повноводних річок (Янцзи, Сіцзян, Сунгарі,

Ялуцзян, Хуанхе). У Західному Китаї переважають гори та нагір'я, клімат різко континентальний, річки маловоді. Лісистість 22,3 %, ліси зосереджені на північному сході та півдні країни. Великі запаси кам'яного вугілля, залізної та марганцевої руд, бокситів, цинку, олова, сурми, вольфраму, молібдену, ртуті, рідкісноземельних металів, титанових руд, урану, золота, окремих видів хімічної сировини; є родовища нафти й природного газу. Різноманітні рекреаційні ресурси. 52 об'єкти Спадщини ЮНЕСКО (2-ге місце після Італії).

Населення

З 1949 р. чисельність населення країни зросла понад в три рази та наближається нині до 1,4 млрд осіб. З 1979 р. державна політика обмеження народжуваності: «Нагорода за одну дитину, прогресуюче покарання за другу й наступних дітей». Із 2016 р. запроваджена нова демографічна концепція, яка дозволяє родинам мати двох дітей.

Природний приріст 5,3 %, поступове зменшення частки дітей та підлітків, зростання частки людей похилого віку (17,2 % — 72 % — 10,8 %); чоловіче населення переважає жіноче (52 %/48 %). Середня густина населення понад 143 особи/км², понад 80 % живуть у Східному Китаї (понад 1000 особи/км²). Ханьці (китайці) — 92 %; а також понад 50 різних етнічних груп — чжуані, уйгури, монголи, тибетці, хуей, мяо тощо. Конфуціанство, даосизм, буддизм; понад половини населення не мають стійких релігійних переконань. Урбанізація 58 %, темп урбанізації — 2,3 °% за рік. *Найбільші міста:* Шанхай (23,7 млн), Пекін (20,4 млн), Чунцін (13,3 млн), Гуандун (12,5 млн), Тяньцзінь (11,2 млн), Шеньчжень (10,7 млн). Робоча сила — 806,7 млн (1-ше місце в світі), структура зайнятості: сільське господарство — 28,3 %, промисловість — 29,3 %, сфера послуг — 42,4 %. Близько 6 % китайців (майже 83 млн) проживають за межею бідності, 3 % (41 млн) залишаються неписьменними.

Особливості сучасного економічного розвитку

Китай — індустріально-аграрна країна, з 1978 р. запроваджується нова економічна політика, що поєднує командну економічну систему з керівною роллю Комуністичної партії, із ринковим господарюванням. Загальний ВВП (за ПКС) — 23,1 трлн \$ (2017) — 1-ше місце в світі, ВВП на душу населення — 16,6 тис. \$ — 104 місце.

Структура ВВП: сільське господарство — 8,2 %, промисловість — 39,5 %, сфера послуг — 52,3 %. Чинники, що забезпечили економічний стрибок Китаю: 1) на початковому етапі реформ надання переваг секторам, які забезпечили швидке зростання (харчова, легка); 2) активне залучення іноземних інвестицій; 3) передача землі в користування індивідуальним

господарствам; 4) проведення ефективної регіональної політики з передачею широких повноважень господарювання місцевій владі; 5) політична, соціальна та фінансова стабільність у країні; 6) працелюбність та старанність китаїців.

Створено чотири спеціальні економічні зони (СЕЗ) зони й 14 районів, до яких входять найбільші промислові міста країни — Шанхай, Тяньцзінь, Гуанджоу та ін.

Промисловість

Китай лідирує у світі за обсягом виробництва понад 100 видів промислової продукції.

Більшість промислових центрів та зон зосереджені на сході країни.

Електроенергетика — 1-ше місце в світі, ТЕС — 64 %, АЕС — 2 % (13 електростанцій), ГЕС — 20,2 % (зокрема найпотужніша в світі «Санься» на Янцзи), з відновлювальних джерел — 13, 8 %. Чорна металургія — понад 800 млн тонн сталі (близько половини від світового виробництва). Потужний виробник алюмінію (1-ше місце), міді, цинку, свинцю, олова тощо. Продукція машинобудування містить 53 тисячі найменувань. Автомобілебудування, електроніка, електротехніка, авіакосмічне машинобудування, авіакосмічне (супутники, ракетноносії, міжпланетні станції). Хімічна — виробництво мінеральних добрив, полімерних матеріалів, побутової хімії, фармацевтичної продукції; нафтопереробна промисловість. Легка промисловість — тканини, одяг, взуття. Харчова — понад 40 виробництв, провідне місце: переробка зернових та олійних культур, виробництво цукру, м'яса, риби, консервів, тютюну.

Сільське господарство

Основні землеробські райони зосереджені на сході та півдні країни. Рослинництво (60 %): зернові культури (рис, пшениця, ячмінь, кукурудза, просо), картопля, бавовник, тютюн, арахіс, соя, овочі, фрукти, чай. За поголів'ям більшості видів худоби та птиці Китай посідає перше місце в світі. Найбільше значення мають свинарство, скотарство, птахівництво, шовківництво. Рибальство (1-ше місце за виловом риби), аквакультура.

Сфера послуг

З 2016 р. частка третинного сектора перевищила 50 % від загального обсягу ВВП. Особливо швидкими темпами розвиваються фінансово-банківський сектор, наука, телекомунікаційні та ІТ-послуги, туризм. Найбільші фінансові центри — Гонконг, Шанхай, Пекін. Там розташовані штаб-квартири найбільших китайських та іноземних банків банків, промислових компаній, ТНК. Пріоритетні напрями розвитку науково-технічної сфери: нові матеріали, комунікації, енергетика, сфера озброєнь,

космічні дослідження. Створено мережу наукових парків та технополісів. 40 тис. компаній працюють сфері розробки програмного забезпечення. Четверте місце у світі за кількістю туристичних відвідувань та друге — за доходами від туризму.

Зовнішні економічні зв'язки

Експорт: електронна техніка, промислове обладнання, побутові прилади, інтегральні мікросхеми, одяг, меблі, текстиль, продукти харчування. *Імпорт:* електронна техніка, нафта та нафтопродукти, промислове обладнання, руди металів. Основні партнери — країни Східної Азії, США. Крупний експортер капіталу та робочої сили (за кордоном працює близько 1 млн китайців). Стратегічний партнер України (2-ге місце за обсягом товарообігу). Українському експорт до КНР: руди металів, зернові, олія. Імпорт: вироби текстильної промисловості, одяг, взуття, широкий спектр продукції електроніки та побутової техніки. Розвивається співробітництво у сферах науково-технічної діяльності, телекомунікації, авіації.